

**Божук
Ірина Іванівна**

здобувач другого (магістерського)
рівня вищої освіти
Навчально-наукового інституту
права
Державного податкового
університету

**СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ
ДЖЕРЕЛ**

1. Декларація з навколишнього середовища від 14.06.1992 року URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_455#Text (дата звернення: 19.11.2021 року).
2. Шомпол О.А. Міжнародно-правові засади забезпечення екологічних прав людини. Актуальні проблеми міжнародних відносин. Випуск 83 (Частина II). 2009. С. 183-187.
3. Європейська конвенція про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року. URL: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_004. (дата звернення: 19.11.2021 року).
4. Лихогляд В.П. Захист екологічних прав людини в Європейському суді з прав людини. Південноукраїнський правничий часопис. Проблеми екологічного законодавства. Випуск 4-2019, 2019. С. 147-151.
5. Case of di Sarno and Others v. Italy. Judgement of the European Court of human rights of 29 November 2011. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22:%5B%22001-108480%22%5D%7D>.
6. Case of Taşkın and Others v. Turkey. Judgement of the European Court of human rights of 10 November 2004. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22:%5B%22001-67401%22%5D%7D>.
7. Case of Taşkın and Others v. Turkey. Judgement of the European Court of human rights of 10 November 2004. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22:%5B%22001-67401%22%5D%7D>.
8. Case of Fadeyeva v. Russia. Judgement of the European Court of human rights of 30 November 2005. URL: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-69315>.
9. Case of Dzemyuk v. Ukraine. Judgement of the European Court of human rights of 10 May 2011. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/fre#%7B%22itemid%22:%5B%22001-146357%22%5D%7D>.

**ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РЕАЛІЗАЦІЇ ЕКОЛОГІЧНИХ ПРАВ
ЛЮДИНИ: ПРАКТИЧНІ КЕЙСИ ЄСПЛ**

В умовах світової глобалізації, науково-технічного прогресу та глобального потепління, значної актуальності набуває дослідження механізмів забезпечення реалізації екологічних прав людини, які сформувалися як в межах міжнародного права прав людини, так і в межах міжнародного екологічного права.

Сьогодні доволі часто на міжнародній арені обговорюються актуальні питання щодо міжнародно-правового дотримання екологічних прав людини. Доцільно зазначити, що екологічні права людини задекларовані Міжнародною хартією прав людини. Разом з тим, враховуючи стрімкий суспільний розвиток, формального закріплення такого права замало, необхідний ефективний механізм його реалізації та захисту у разі порушення.

Окремі аспекти екологічних прав людини вивчали вітчизняні вчені, зокрема, Андрейцев В.І., Андрусевич А.М., Балюк Г.І., Балащенко С.О., Гетьман А.П., Кравченко С.М., Краснова М.І., Кобецька Н.Р., Малишева Н.Р., Макарова Т.І., Шемшученко Ю.С.

XX століття привернуло особливу увагу громадськості до проблем, пов'язаних з навколишнім середовищем. Внаслідок цього у 1972 році відбулося укладення Декларації з навколишнього середовища на Стокгольмській конференції ООН з проблем навколишнього середовища [1]. Враховуючи задекларовані положення, більшість держав закріпило екологічне право людини на конституційному рівні, що посприяло розвитку національного екологічного права та законодавства.

Кількість міжнародних актів і національних законів, судових рішень та академічних досліджень взаємозв'язку між правами людини і навколишнім середовищем швидко збільшується. Після прийняття Стокгольмської декларації, було прийнято ряд нормативно-правових актів, що врегульовують різні аспекти забезпечення екологічних прав, серед яких, зокрема, Африканська хартія прав та народів, що закріпила право усіх народів на задовільне навколишнє середовище, сприятливе для їх розвитку, Декларація Ріо-де-Жанейро з навколишнього середовища та розвитку, відповідно до якої було уточнене право людини на сприятливе навколишнє середовище в контексті концепції сталого розвитку, щоб у взаємодії людини та природи були задоволені потреби не тільки сьогоднішніх, але і прийдешніх поколінь [2, С. 184].

Разом з тим, як зазначає Лихогляд В.П., доволі велика кількість міжнародних та національних законів про екологічні права не гарантують їх ефективну реалізацію на практиці. Так, наприклад, Європейська конвенція про захист прав людини та основоположних свобод (далі – ЄКПЛ, Конвенція) не містить положення, яке гарантує право на чисте довкілля [3]. Однак кількість справ, пов'язаних зі шкодою, що завдається людині діями/бездіяльністю влади в цій галузі, які розглядаються Європейським судом з прав людини (далі – ЄСПЛ), постійно зростає [4, С. 147].

ЄСПЛ як механізм захисту порушених прав є сьогодні найефективнішим, хоч і не найдоступнішим з точки зору поодиноких порушень екологічних прав пересічного громадянина. Разом з тим, практика вирішення спорів ЄСПЛ має прецедентне значення для більшості держав та служить прикладом вирішення подібних суперечок на національному рівні. З огляду на це, доцільно проаналізувати окремі кейси ЄСПЛ щодо захисту екологічних прав.

Як відомо, Конвенція закріплює основні права та загальні гарантії людини, а також прямо не описує екологічне право особи. Крім того, зазначені в ЄКПЛ положення застосовуються з метою захисту екологічних прав людини.

ЄСПЛ зіслався на положення Конвенції ООН про доступ до інформації, участь громадськості в процесі прийняття рішень і доступ до правосуддя з питань, які стосуються навколишнього середовища (Орхуська конвенція 1998 року) у справі *Di Sarno and others vs Italy* (рішення ЄСПЛ від 10 січня 2012 року). ЄСПЛ у цій справі розширив область зобов'язання з надання інформації про загрози і додав туди не тільки небезпечну діяльність людини, а й стихійні лиха [5]. Разом з тим, у справі *Taşkın and others vs. Turkey* (рішення ЄСПЛ від 10 листопада 2004 року), ЄСПЛ посилається на цю угоду як на джерело міжнародного права в сфері охорони здоров'я і в справі, враховуючи те, що Туреччина не є учасницею цього договору [6].

Необхідно зазначити, що важливим принципом практики ЄСПЛ у справах, пов'язаних із впливом екологічних факторів на людину, є те, що погіршення стану навколишнього середовища саме по собі не обов'язково тягне за собою визнання порушення ст. 8 ЄКПЛ. З огляду на це варто звернути увагу, що Конвенція сама по собі не закріплює права на захист навколишнього середовища або збереження природи. У цьому контексті цікаво проаналізувати рішення у справі *Hatton and others vs UK* (рішення ЄСПЛ від 8 липня 2003 року). В процесі розгляду справи ЄСПЛ зазначає, що «захист навколишнього середовища і прав людини не обов'язково є перешкодою міському розвитку, оскільки заявники стверджували, що політика влади Сполученого Королівства стосовно нічних польотів в аеропорту «Хітроу» порушувала їх права, гарантовані ст. 8» [7]. Ухвалюючи рішення, ЄСПЛ повністю поклався на те, що «національна влада знаходиться в кращому положенні по відношенню до міжнародних судів, щоб оцінювати місцеві потреби і умови», і не встановив порушення ст. 8 ЄКПЛ.

Враховуючи вище вказане, впливає наступна позиція ЄСПЛ «необхідно знаходити баланс між різними інтересами в справах, пов'язаних із захистом екології, чим повинні займатися національні або міжнародні політичні інстанції, а не суди з прав людини». Тому є очевидна потреба у вдосконаленні національних інструментів щодо захисту навколишнього середовища, аби це здійснювалося ефективно і не порушувало прав людини.

Досліджуючи обрану тематику, важливо зазначити про правило «*de minimis*» при вирішенні спорів ЄСПЛ. Це правило можна трактувати як «необхідність досягнення певного рівня серйозності впливу екологічних факторів на людину». Показовим у цьому контексті є кейс ЄСПЛ *Fadeyeva vs Russia* (рішення ЄСПЛ від 9 червня 2005 року). Суть справи полягає в порушенні прав заявниці через діяльність металургійного підприємства. Розглянувши всі матеріали, ЄСПЛ зазначив, що при вирішенні проблеми слід розглянути два питання: про наявність причинно-наслідкового зв'язку між діяльністю підприємства і негативним впливом на здоров'я заявниці та про рівень такого негативного впливу. ЄСПЛ зазначив, що оцінка впливу на здоров'я відносна і залежить від усіх обставин справи. При визначеності критичності впливу слід враховувати інтенсивність, тривалість впливу, а також матеріальні або психічні наслідки та загальний екологічний контекст. У разі, якщо правопорушення мало незначний вплив порівняно з існуючими екологічними небезпеками, властивими життю в будь-якому сучасному місті, для застосування ст. 8 немає підстав (§69 рішення) [8]. ЄСПЛ висловив більш гнучку позицію у справі *Dzemyuk vs Ukraine* (рішення ЄСПЛ від 4 вересня 2014 року) [9]. У даному кейсі заявник скаржився на порушення прав, внаслідок побудованого неподалік кладовища, у зв'язку з чим ґрунтові води стали непридатними для поливу і споживання в їжу. Розглянувши обставини справи, суд переконався, що діяльність місцевої влади не відповідала наявним екологічним стандартам. У рішенні суд зазначив, що якщо на національному рівні існує екологічне законодавство, порушення ст. 8 може бути встановлено у зв'язку з порушенням цього законодавства (§ 88–89 рішення).

Таким чином, можна спрогнозувати збільшення кількості справ у ЄСПЛ, пов'язаних із захистом екологічних прав людини. Це, насамперед, спричинено відсутністю якісного екологічного законодавства на національному рівні та неефективністю внутрішньо державних механізмів і засобів захисту порушених прав. Разом з тим, ЄСПЛ чітко висловлює позицію, що саме національне право та держава мають стати гарантами забезпечення реалізації екологічних прав.